

Vladin povjerenik i subotički veliki župan Luka Plesković i Zemaljska mađarska stranka (Országos magyar párt) Bački Bunjevci i Mađari (1918. – 1927.)

Ladislav Heka*

Sažetak

U trenutku raspada Austro-Ugarske Monarhije bile su vrlo izražene nacionalne tendencije, napose kod južnoslavenskih naroda. Oni su u najvećoj mjeri pristali uz novonastalu Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca. Tada se kao politički čimbenici pojavljuju i Bunjevci, mahom pristajući uz Srbe. Prije raspada Dvojne Monarhije i srpske okupacije Mađarske većina Bunjevaca je bila za stvaranje jugoslavenske države. O tomu zorno svjedoči novosadski list Sloboda (počeo je izlaziti 2. studenog 1918.) kao tijelo Srpsko-bunjevačkog agitacijskog odbora Socijaldemokratske stranke Mađarske (Milenković 1970: 151). Taj list je propagirao pravo naroda na samoodređenje i pozivao na Novosadsku skupštinu.

No, nastankom Kraljevine SHS došlo je do podjele unutar bunjevačkog etničkog korpusa na one koji su se čutili Hrvatima ili Srbima, dok je manji njihov dio ostao lojalan Mađarima. U ovom radu bavimo se odnosom Bunjevaca prema stranačkim previranjima u Bačkoj, a naročito u vezi s nastankom Mađarske stranke (Magyar Párt) 1922. godine.

Ključne riječi: Kraljevina SHS, Bunjevci i Šokci, Mađarska stranka, Bunjevačko-šokačka stranka

Uvod

Pitanje Bunjevaca i Šokaca, odnosno Bošnjaka (u Baranjskoj županiji) te njihova nacionalnog identiteta ostaje i nadalje temom znanstvenih rasprava povjesničara, jezikoslovaca i etnografa. Pritom je svakako zanimljivo da su vjerojatno i Bunjevac (izbjeglice koji žive u bunjama) i Šokac (katolik koji se križa cijelim dlanom, zbog čega su ga pravoslavci nazvali „šakac“) nazivi pejorativnoga značenja, ali pripadnici

* dr. habil. PhD, izv. prof. Pravnog fakulteta Sveučilišta u Segedinu

tih etničkih skupina ipak ponosno ističu svoje podrijetlo. Međutim, u Segedinu su Dalmatini smatrali uvredom ako ih je netko nazvao Bunjevcima, jer je naziv Dalmatin bio toliko prestižan da su i „pravi“ Hrvati (na pr. poznati pisac i inženjer István Vedres) postali dijelom te zajednice, a ulica Bunjevac sor (Bunjevački red, danas ulica Zrinyi u centru grada) u kojoj su oni živjeli, taj je naziv dobila tek u 19. stoljeću, kada je već proces pomađarivanja Dalmatina bio pred završetkom. Mogli bismo zaključiti da je inzistiranje na ovom nazivu vezano uz proces mađarizacije u poslijenagodbenom razdoblju. Ona se nije odvijala nasilno, nego dijelom i unošenjem razdora u identitetska pitanja. Tako su nastajale teorije o neslavenskom podrijetlu Bunjevaca i Šokaca. Ovi prvi su u Bačkoj živjeli uz Srbe, pa su postali bliski s njima, a Šokci u južnoj Ugarskoj (napose u Baranji) su se nalazili u slavonskom okruženju. Zato su nastankom Hrvatsko-Ugarske nagodbe 1868. godine, kada više nije pravljena razlika između Hrvata i Slavonaca, svi su Šokci „postali“ Hrvati. Za razliku od njih, Bunjevci su se tek početkom 20. stoljeća dijelom uklopili u hrvatski nacionalni korpus, a nemali njihov broj ostao je blizak Srbima. No, zbog vjerskih razloga (po balkanskom shvaćanju nacionalne pripadnosti, vjera i nacija su „isto“, pa su po toj logici Hrvati katolici, Srbi pravoslavci, a Bošnjaci muslimani), oni se ne izjašnjavaju Srbima, nego „čuvaju“ bunjevački identitet. Naposljetku, postoji i nemali broj Bunjevaca, koji su poslije Prvoga svjetskoga rata ostali vjerni Mađarskoj. Njih se u proteklih stotinjak godina prikazivalo u negativnom svjetlu.

Percepcija nacionalnog pitanja u Mađarskoj i Jugoslaviji (Srbiji)

U Mađarskoj je još od nagodbenog razdoblja usvojen pojam političkog naroda, koji je izjednačavao državljanstvo i naciju, pa je tako svaki stanovnik Ugarske bio politički Mađar, osim Hrvata koji su također bili politički narod (u Hrvatskoj). Slijedom toga je etnička pripadnost pojedinca bila njegovo privatno pravo, koje je mogao konzumirati na polju prosvjete, vjeroispovijesti i uporabe materinskog jezika. Poslije raspada Austro-Ugarske Monarhije pod nacionalnim pitanjem se ponajprije podrazumijevao položaj Mađara izvan državnih granica, koji su u novostvorenoj Kraljevini SHS, Čehoslovačkoj, odnosno u Rumunjskoj od autohtonog naroda postali nacionalnim manjinama. S obzirom da je Mađarsku nakon Trianonskoga mira napustio najveći dio pripadnika narodnosti (tzv. optanti), članovi nemađarskih naroda, a napose Bunjevci i Šokci koji su ostali u Mađarskoj, smatrani su „dobrim Mađarima“, kao što ih se nazivalo i ranije. Mađari su svoje susjede na južnim granicama nazivali uglavnom Srbima (Racima), a ponekad i Jugoslavenima. Do značajne promjene u pogledu percepcije nacionalnog pitanja došlo je 1948. kada je uslijedio raskid između SSSR-a i Jugoslavije, koji se u jugoslavenskoj stručnoj literaturi opisuje kao Titovo odlučno „ne“ Staljinu, a mađarski izvori ga opisuju kao Staljinovo isključivanje Jugoslavije iz Istočnog bloka. S obzirom da je Budimpešta pripadala Istočnom bloku, od toga su trenutka svi govornici južnoslavenskih jezika, uključujući i nastavnike, profesore, pa čak i prevoditelje, postali sumnjivi kao „Titovi špijuni“. Mnogi su promijenili prezimena kako bi sačuvali radna mjesta, izbjegli optužbe ili istrage, odnosno sudske sporove. U zemlji se malo znalo o pojedinim južnoslaven-

skim etničkim grupama, osim činjenice da govore „srpsko-hrvatski“ jezik, da imaju krovnu udrugu u vidu Demokratskog saveza južnih Slavena u Mađarskoj (DSJSM, do 1947. Antifašistički front Južnih Slavena) i koriste različite regionalne nazive od kojih su najčešći: Bunjevac, Šokac i Bošnjak. U povodu 300. obljetnice dolaska Bunjevaca u Mađarsku (1987.) počele su se objavljivati monografije u kojima se pokušao objasniti i njihov nacionalni identitet. Naposljetku je tijekom raspada SFRJ prestao postojati DSJSM (iako formalno nikada nije raspušten), te su stvoreni pojedini nacionalni savezi.

Za razliku od Mađarske, u Jugoslaviji je pitanje nacionalne pripadnosti bilo praktički determinirajuća odrednica. Pripadnici državotvornih naroda (Srbi, Hrvati, Slovenci, Crnogorci, Makedonci te od 1971. Muslimani, odnosno današnji Bošnjaci) uživali su jednakopravnost na području cijele države, nacionalna pripadnost se upisivala u radne knjižice, osobne spise, pa čak i u studentske indekse. Ona je u sklopu tzv. nacionalnih kvota osiguravala zapošljavanje, napredovanje itd. S obzirom da države uglavnom nastaju kao zajednice blisko povezanih ljudi, a u SFRJ se među republikama ta simbioza nije baš uvijek ostvarivala, nacionalna pripadnost je mogla biti i otežavajuća okolnost, pa su kao potencijalni separatisti bili sumnjičeni pripadnici pojedinih nacija koji su živjeli izvan „svojih“ republika.

Imajući u vidu naprijed navedeno, razvidno je kako primjerice „bunjevačko pitanje“ u Mađarskoj ima drugo značenje nego u Srbiji. Mnogi Mađari će kazati (često ponosno) kako su bunjevačkoga podrijetla ili im je netko u obitelji Bunjevac, ali pritom njihova mađarska nacionalnost ostaje neupitna, jer su Bunjevci (kao uostalom i Šokci) „naši“. Drugi će pak, navodeći da su etnički Bunjevci, kroz jezik i identitet dokazivati svoj manjinski status i zasebnost. Kako je Mađarima bilo teško snaći se u jugoslavenskom nacionalno-jezičnom konglomeratu, Danilo Urošević, bivši glavni tajnik DSJSM-a, a u vrijeme demokratskih promjena viši znanstveni suradnik Nacionalne knjižnice „Országos Széchényi Könyvtár“, 1969. godine je objavio knjigu pod naslovom *Povijest južnih Slavena u Mađarskoj* u izdanju Zemaljskog vijeća Domoljubnog nacionalnog fronta i Demokratskog saveza južnih Slavena u Mađarskoj. U njoj je među inim, obrazložio i „bunjevačko pitanje“, pa ćemo ovdje spomenuti neke od naznaka i iz te knjige.

Bunjevci, Šokci i Bošnjaci u Mađarskoj

Iako je danas neprijeporno postojanje bunjevačke, šokačke i bošnjačke zajednice u Mađarskoj, odnosno u Vojvodini, u odnosu na njih ipak ostaju brojna pitanja na koja, čini se, nema razložnog odgovora. Jedno od njih je ono koje se tiče etničke pripadnosti za koju se vjerojatno svi slažemo da je pitanje kolektivnog identiteta. Njega pak svaki pojedinac osjeća kao svoju pripadnost obitelji, naciji, vjeri, zavičaju itd. Najčešće pod pojmom nacije podrazumijevamo društvenu i političku zajednicu ljudi, koje povezuje njihovo zajedničko etničko podrijetlo i prošlost, jezik, vjeroispovijest, običaji i simboli njihova kolektivnoga/nacionalnoga identiteta (himna, zastava, grb, spomenici, proslave).

Što se tiče Bunjevaca, danas vjerojatno nitko ne dvoji da su oni (ili barem jedan njihov veliki dio) stigli kao izbjeglice s područja oko Senja i Zrmanje. S istoga područja (okolica Senja, Lika, Krbava, Gacko) su na područje županije Željezno (Vas) i Zala pristigli i kmetovi Nikole Jurišića (Jurisich Miklós), ali i kmetovi grofova Zrinskih, Frankopana, Erdődyja, Nádasdyja, Batthyánya. Narečeni magnati su ih nastanili na svojim mađarskim posjedima. U 16. stoljeću je u 54 sela županije Željezno, 51 selu Šopronske županije, 14 sela Mošonske županije, u dva sela Jurske županije, nadalje u 54 donjoaustrijska sela i u 20 naselja Požuna i okolice, odnosno Moravske doseljeno blizu sto tisuća Hrvata (Urosevics 1969: 107). U proteklih petstotinjak godina nitko nije doveo u pitanje njihovu hrvatsku nacionalnu pripadnost (danas ih zovu još i Gradišćanski Hrvati). Međutim, pridošlice s toga područja, koji su u Ugarsku stigli stoljeće kasnije, već su se nazivali Dalmatini, a u 19. stoljeću su ih prozvali Bunjevcima. Tada je navedeno područje Hrvatske jednim dijelom bilo u sastavu Turskog Carstva, a drugi dio se nalazio pod Mlečanima (tamošnje pučanstvo su nazivali Dalmatinima), pa se hrvatsko ime odatle proširilo na područje između Drave i Save. Uspoređujući spomenute doseljenike s toga područja uočljivo je da su Bunjevci bili štokavci, a njihovi sunarodnjaci u Gradištu čakavci. Svjedočanstvo hrvatskoga podrijetla nekadašnjih doseljenika je vrlo učestalo prezime Horvat (Horvath) u Mađarskoj, Austriji, Slovačkoj i dijelom Sloveniji. Novopridošlice se nisu posebno politički organizirali, bili su uvijek lojalni državljani, zato se njihov nacionalni identitet nije „dirao“. Njihovi sunarodnjaci u Međimurju govorili su kajkavskim narječjem, a pokušaj njihove mađarizacije bio je unaprijed osuđen na propast, jer je 1857. godine u Međimurju udio mađarskog pučanstva bio samo jedan posto. Pokušaj naseljavanja mađarskog seljaštva polučio je neuspjeh, jer su se pridošli Mađari vrlo brzo pohrvatili. Najveći postotak Mađara u Međimurju zabilježen je 1910. (7,8 %), uglavnom obrtnika i trgovaca.

Danilo Urošević Bunjevce svrstava unutar hrvatskog nacionalnog korpusa i obrađuje ih unutar poglavlja pod nazivom Hrvati. Obrazlažući njihovo podrijetlo navodi teoriju iz polovine 19. stoljeća po kojoj oni potječu s područja oko rijeke Bune, odakle su se u više valova i u više navrata nastanili u južnoj Ugarskoj (Berkity 314). Jenő Szárics je iznio zanimljivu teoriju, koja je navodno u 19. stoljeću usmenom predajom prenošena unutar ove etničke zajednice. Po njoj su prvi Dalmatini (jer im je to „pravi“ naziv) u Bačku stigli već u 13. stoljeću, kao pratnja kralja Bele IV. nakon njegova povratka iz izbjeglištva u Hrvatskoj. Kralj se, naime, uslijed prodora Mongola (Tatara) u Ugarsku 1241. godine prvo sklonio u Zagreb (Gradec, Greč), a odatle u Trogir, odnosno na Čiovo. Tamo su mu oružanu potporu pružili neki hrvatski velikaši, napose Šubići (kasniji Zrinski) i Frankopani. Kada je doskora prestala opasnost od tatarske vojske, kralj se iz Dalmacije vratio u opustošenu zemlju u pratnji Dalmatina, kojima je kao nagradu za oružanu službu darovao plodno zemljište u Bačkoj (Szárics 1842: 80, Urosevics 1969: 51). Ova teorija nije dokazana, ali je poznato da je u vrijeme kralja Bele IV. doista došlo do naseljavanja u Bačku. Danilo Urošević je kao kulturni djelatnik obilazio mađarska sela i bilježio svjedočenja ondašnjih ljudi, pa stoga njegovim riječima svakako treba pridati dužnu

pažnju. Poput većine autora i on prihvaća tezu o tomu da su u Ugarskoj prvi Dalmatini nedvojbeno naseljeni 1622. godine, a slaže se i sa stajalištem Gyule Dudása po kojemu su Bunjevci počeli stizati u Mađarsku nakon Mohačkog boja dijelom kao turski kmetovi, a dijelom i svojevolarno s područja srednje i sjeverne Dalmacije. Zato je doselidba 1687. bila samo završetak višestoljetnog procesa njihova doseljavanja (Dudás 1904: 115-119). Aleksa Ivić kaže da su katolike poznate pod nazivom Bunjevci na prostor između Baje, Sombora, Segedina i Subotice doveli franjevci uz dozvolu turskih vlasti. Ti su pridošlice bili ikavci iz Bosne i Dalmacije. Iako ističe da su oni katolici, ipak navodi da je Đura Vidaković (isprave ga spominju pod imenom Juro Vidakovic) bio pravoslavac, koji je kasnije primio katoličku vjeroispovijest (Ivić 1927: 102-103). Danilo Urošević odbacuje kao nerealne tvrdnje Martina Nedića da naziv Bunjevci dolazi od imena pape Bonifacija, pozivajući se na mišljenje biskupa Ivana Antunovića kako bi onda i Šokci i Bošnjaci trebali nositi to ime (Antunović 1881: 56-57). Još manju važnost je pridavao Meznerichevoj teoriji o normanskom podrijetlu Bunjevaca (Meznerich 1883). Svi autori iz 19. stoljeća, bez izuzetka, slažu se da je izvorni naziv ove etničke skupine bio „Dalmatini“. To je bio etnički naziv, dakle nisu se zvali Dalmatinci (dalmátok) nego Dalmatini (dalmaták). Poznati srpski povjesničar Pavle Sofrić Niševljanin, inače rodom iz Sentandreje, piše da su „katoličke Srbe“ u Sentandreji nazivali Dalmatinima (Sofrić 1903: 28), *Danica* iz 1925. i 1926. također navodi da se Bunjevci iz okoline Budimpešte nazivaju Dalmatinima, baš kao i oni u Bačkoj. Navodi se i slučaj jednog rođenog Subotičanina Stipića, koji je, želeći razlikovati svoju obitelj od druge porodice istoga prezimena, ustvrdio: „Mi smo Stipići Dalmatini“! (Milić 1927: 97). Urošević navodi i kako se u izvorima spominje da je Tukulja naseljena „von Raizen aus Dalmatien und Serbien“ (i danas mještane zovu „Racki Hrvati“), da u Kalači i okolici „die Ansiedler wurden meist aus Dalmatien geholt“, nadalje „Gemeinde Dusnok verblieb zum theil dalmatinisch“, a stanovnici Peštanske ravnice „der Nachkomme des Dalmatiners“ (Urosevics 1969: 53). Dalmatinima ili Ilirima ih naziva i zapisnik Kalačke biskupije. Na temelju navedenoga razvidno je da su Dalmatini živjeli u Ugarskoj puno prije 1687., ali se ta godina s razlogom spominje kao trenutak doselidbe, jer od tada postoje pisane isprave o njihovu dolasku. Navodi i da se prilikom razmatranja često citirane molbe za njihovo doseljenje, prije nego što se „general Korf izjasnio o tomu hoće li imati koristi od njih“, pred Dvorskim vijećem pojavio Dubrovčanin grof Pietro Ricciardi i „izjavio da će ukoliko se njemu povjeri zapovjedništvo nad pridošlicama, on jamčiti obranu svih mjesta gdje su se Dalmatini nastanili“ (Segedin, Subotica, Kalača, Baja i Senta uz nekoliko sela).¹ Grof Pietro Ricciardi je po navodima Sándora Takácsa

¹ U njegovoj molbi stoji: „Copia memorialis vom herrn obristen Ricciardi, im welcherer begehrt, das capo über die Ratzenzu Caloza, baia, Subotcha, Senta und anderen orthen an der Theiss zu sein, mit denen er dem feindt grossen abbruch thun und die laender von der raubereyen sicher halten wolle, welches zu effectuiren er 9 punkten vorschlaget. Beschlusss. Herrn grafen von Rabatta vmb bericht und guttachten zu communiciren, was an ihre kyserliche mayestaet dero obrister herrn don Pietro Ricciardi graf de Lika allerunterthenigkeit gelangen lassen. Pressburg den 30. december 1687.“ Urosevics, op. cit. str. 71.

(Takács 1934) zapisanima u monografiji *Magyar küzdelmek* (Mađarske borbe) bio zapovjednik hrvatske pukovnije (1683.) i nosio je pridjevak „de Leka“ (u stvari; Lika). Ovaj naslov mu je podijelio Hrvatski sabor, a grof je 1691. godine imenovan za velikog župana nove Ličko-krbavske županije (Holjevac 2009: 427). Dvorsko ratno vijeće je 26. siječnja 1688. poslalo odgovor generalu Caraffi i Ricciardiju: „Caraffa, dem Ricciardi sie verwilliget, die Ratzen bey Baya und Caloza zu commandieren und in disciplin zu halten, mit der dependenz von ihme grafen Caraffa.“ Dalje se navodi: „Ricciardi wird ihme wegen des gebetenen commando über die bey Baya und Caloza sich befindenen Ratzen aufgetragen, sich nach selben orthen zu begeben und von derer beschaffenheit ausführlichen bericht zu erstatten.“ (Urosevics 1969: 138). Grof Ricciardi je dakle, bio poslan u Kalaču u Baju preuzeti zapovijedanje nad „rackim“ postrojbama, a svi zajedno su bili pod glavnim zapovjednikom generalom Caraffom. Kapetani bunjevačke vojske bili su Dujo Marković i Juro Vidaković, koji su u travnju 1688. od Dvorskog ratnog vijeća zamolili potvrdu njihova imenovanja i odobrenja Bunjevcima da se nasele u naseljima između Dunava i Tise, kao i da im se vrate pripadnosti koje su im oduzete prilikom dolaska u Ugarsku te da im se nadoknadi učinjena šteta.

Dvorsko ratno vijeće ih je u početku nazivalo „katoličkim Racima“, „katoličkim Srbima“, ali su se oni tim nazivima odlučno odupirali, pa je već od 1701. i u njemačkim izvorima udomaćen naziv „Dalmatin“. Naziv „Raci“, koji označava pridošlicu iz Raške, proširio se na sve južne Slavene, a oznaka „katolički Raci“ trebala je poslužiti za njihovo razlikovanje od „pravih“ Raca tj. pravoslavaca. Naziv „Rac“ je u Ugarskoj polovinom 19. stoljeća bila oznaka za domaće, mađarske Srbe, južne Slavene, protivnike mađarske nacije, da bi ih se razlikovalo od Srba koji su se tada borili za oslobođenje od petostoljetne turske vlasti. Naziv „Rac“ ušao je i u imena nekih srpskih naselja, ali se recimo tukuljski Hrvati s ponosom nazivaju „rackim Hrvatima“. O pogrešnoj interpretaciji pojedinih oznaka za južne Slavene svjedoči i dr. Imréné Kerékyártó u svom radu „Nemzetiségek Érden: rácok és németek“. Ona piše da su u dva budimpeštanska predgrađa, u Érdu i Százhalombatti doseljeni južni Slaveni pripadali različitim etničkim zajednicama. Raci su se nastanili u Érdu, a Srbi u Százhalombatti. Objašnjava da je naziv „Rac“ rezultat pogrešnog pojednostavljivanja i da se pod njim ne trebaju razumijevati Srbi, nego „Iliri“, tj. pridošlice iz Dalmacije, „rimokatolički Hrvati novoštokavskoga govora“. Ti racki Hrvati, baš kao i oni iz Tukulje (tamo su se naselili već 1630.), bili su izbjeglice. U Érdu su, po popisu koji je dao sastaviti veliki župan, popisane 72 južnoslavenske obitelji. Prvi matičar u mjestu bio je Stipan Budimir, a prvi župnik Dalmatin Ivan Tomičić (od 14. srpnja 1752.).

Unatoč naprijed navedenom ostaje nepoznato kako je došlo do podjele između Bunjevaca i Šokaca, ukoliko prihvatimo mišljenje da su obje skupine došle s područja pod ingerencijom Bosne Srebrene (Provincia Bosna Argentina), a zatim su preko Slavonije stigle u Bačku. Šokci su se nastanili u Santovu, Bačkom Brijegu i Apatinu, a Bunjevci su otišli nešto dalje. Još veće dvojbe izazivaju tvrdnje da i Bunjevci i Šokci dolaze s područja Donje Tuzle. Matične knjige bačkoga samostana potvrđuju da su 28. listopada 1717. vjenčani Marija Tomić, kći Pavla, i Grgo, sin Šimuna Tomaše-

vića, koji su „origine Bosnensis“, a 1713. je u matične knjige upisano rođenje kćeri Marka Metića, osobe podrijetlom „de Salino“ to jest iz Soli. Ivan Evetović navodi i slučaj franjevac iz samostana Gradovrh pokraj Tuzle. Oni su izbjegli u Bačku te su u Baču podigli samostan koji su nazvali Gradovrh (Evetović 1903). Urosevics navodi i prezimena koja su karakteristična za Dalmatine/Bunjevce u Mađarskoj, Vojvodini i Hrvatskoj. Najčešća su: Adamović, Antunović, Babić, Bačić, Barić, Bartulov, Bartulović, Blesić, Budanović, Budimčević, Dujmov, Evetović, Gugan, Jelić, Jelačić, Katanić, Kubatov, Mandić, Markulin, Ostrogonac, Pančić, Pijuković, Pletikosić, Prčić, Rudić, Tomašević, Tumbas, Vidaković, Vidović, Zelić, Zorić. Uz njih spominje i neka prvotno muslimanska prezimena, čiji nositelji su se naknadno pokatoličili: Alagić, Bešlić, Karagić, Omerović, Skenderović.

Bunjevci su živjeli u Baji, Bačkom Aljmašu, Bikiću, Boršotu, Đuriću, Čavolju, Gornjem Svetom Ivanu, Gari, Santovu, Kaćmaru, Mateviću, Miljkutu, Baškutu, Baćinu, Dušnoku i Čikeriji (u Bačko-kiškunskoj županiji), odnosno u Erčinu (Bijela županija – Fejer) i Tukulji (Peštanska županija), Šokci su naseljeni u Beremendu, Belvaru, Birjanu, Kašadu, Katolju, Marazi, Monjorodu, Vršendi, Lothardu, Šarošu, Kozaru, Olasu, Semartinu, Maroku (prvo bunjevačko prezime u selu se spominje 1550.), dok Bošnjaci žive u Ati, Kulinju, Nemetiju, Pečudvardu, Poganju, Salanti, Semelju, Suki, Sukit (u Baranjskoj županiji), a Hrvati u Martincima, Križevcima, Starinu, Radfalvi (Baranja), Bizonji, Kemlji, Umoku, Vedešinu, Koljnofu i Undu (Jursko-sopronska županija), Erdu (Peštanska županija), Lukovišću, Potonji, Brlobašu, Novom Selu i Tilušu (Šomođska županija), u Gornjem Četaru, Hrvatskim Šicama, Hrvatskom Židanu, Nardi, Plajgoru, Prisiki, Petrovom Selu (Sambotelska županija), odnosno u Mlinarcima, Petribi, Pustari, Sumartonu, Bajči, Belezni, Fićehazu, Keresturu (Zalska županija).

Što se pak Šokaca tiče, prvi spomen ovoga imena datira iz 1606. u fermanu Ahmeda sultana upućenom budimskom paši u vezi sa žalbom bosanskih Šokaca i Mađara iz Kaniže. U Baranji Šokci žive „preko drumu“ (pored ceste od Pečuha do Mohača), odnosno preko planine (mahom u današnjoj hrvatskoj Baranji). Oko naziva Šokac postoje različita mišljenja. Po jednomu naziv dolazi od riječi šaka, jer se oni križaju cijelim dlanom, postoji i teorija da naziv potječe od mađarske riječi „sok“ (čitaj: šok). Naime, Mađari su se „šokirali“ kada su vidjeli koliko izbjeglica dolazi iz Bosne, pa su primijetili: „sok, sok“ („šok, šok“) i tako je nastalo ime Šokac. (Sadik 1892). Ipak najlogičnijim se čini taj naziv povezati s banovinom Soli (mađarski „Só“, što se izgovara kao „Šo“) i tamošnjim rudnikom koji Mađari nazivaju „Sókut“ (kut = bunar), a izgovaraju u obliku „Šokut“. Tamošnje izbjeglice su u Ugarskoj počeli nazivati „Šokutac“, pa bi eto i to bilo jedno od objašnjenja za etničku oznaku doseljenika iz sjeverne i srednje Bosne (Urosevics 1969: 87). Smatra se da su u Baranju doselili već u 14. stoljeću, jer isprava iz 1333. bilježi „hospites de villa Mohach“, ali je pravi iseljenički val vezan uz 16. stoljeće. Tada se u poreznim popisima pojavljuje prezime „Tot“, koje jamačno označuje stranca (Slavonca).

Pomađarivanje je potkraj 19. stoljeća najuspješnije teklo upravo među Bunjevcima i Šokcima (Bošnjacima), koji nisu imali izrađenu svijest o svojoj nacionalnoj

pripadnosti. Pokušalo se unijeti razdor u njihove redove stvaranjem različitih teorija o njihovu podrijetlu (avarskom, ilirskom, bugarskom itd.). S obzirom da su posebne dalmatinske (i šokačke) škole sredinom 19. stoljeća već ukinute, a da su Hrvati bili „politički narod“ baš kao i mađarski, narodnosno pitanje se nije odnosilo na Hrvate. Tako su u Ugarskoj samo Srbi imali svoje škole, udruge i čitaonice. Nakon raspada monarhije Bunjevci su pristali uz hrvatski nacionalni pokret, drugi su se posrbili, a pripadnici više klase su preuzeli mađarski nacionalni identitet. No, ovi potonji, koje su njihovi rođaci i prijatelji smatrali „izdajicama“, nikada nisu napustili svoj jezik i etnički identitet. *Neven*, *Subotičke novine* i druge tiskovine širile su diskurs po kojemu je prihvatljivo biti Hrvat ili preuzeti srpstvo za svoj identitet, ali postati Mađarom je izdaja. Već stotinjak godina, a naročito u razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata, projicirala se slika o „dobrim“ Bunjercima“ i o „odnarođenim“ elementima. Ona ima svoje korijene još od nastanka *Bunjevačkih i šokačkih novina*, jer je doista postojala tendencija koju je zamijetio i biskup Antunović, naime, da je izdvajanjem pojedinaca iz lokalne sredine došlo i do njihova pomađarivanja. Ulazak u više krugove bio je praćen prihvaćanjem njihovih običaja, pa tako i nacionalne orijentacije. Iako ti Bunjevci time nisu izgubili ni svoj jezik, ni tradiciju, ni običaje, oni su postali mađarska gospoda. Njihovi sunarodnjaci su pak držali da će svoj identitet najlakše očuvati, ako ne surađuju s vlastima. Tako su ovi prvi postali „pomađareni“ Bunjevci, a oni drugi „pravi“ Bunjevci.

Bunjevci i raspad Austro-Ugarske

Kada je 1918. vojska Kraljevine SHS zaposjela Bačku, a zatim ju poslije Triavonskoga mirovnog ugovora i pripojila svojoj državi, ovdašnji Mađari su prvi put u povijesti postali nacionalna manjina i to, barem u početku, vrlo obespravljena manjina. Bunjevci su pak imali mogućnost odlučiti žele li dijeliti njihovu sudbinu ili pak pristati uz Srbe, što je najveći dio bunjevačke populacije i učinio. Dakako, treba reći da su mnogi bunjevački prvaci čak i prednjačili u borbi za stvaranje zajedničke države, o čemu svjedoči i stvaranje srpsko-bunjevačkih zajedničkih udruga. No, za razliku od njih, postojali su pojedinci koji su ostali vjerni Mađarskoj. U enciklopedijama, leksikonima, znanstvenim radovima je trag o njima sačuvan u pomalo iskrivljenom zrcalu kao „odnarođenim“ elementima, iako su neki od njih, naročito poslije Drugoga svjetskoga rata, zbog odanosti materinskoj riječi pretrpjeli puno toga.

Svu složenost bunjevačkoga pitanja možemo pratiti na temelju podataka iz popisa stanovništva. U Subotici je 1910. bilo 92 232 stanovnika, od kojih 54 626 Mađara, 33 208 Bunjevaca, 3371 Srbin itd. Kada je poslije ulaska srpske vojske proveden tzv. srpski popis stanovništva, podatci su bili dakako drugačiji. Bitno je smanjen broj Mađara, čiji se nemali dio izjasnio da pripada bunjevačkom korpusu. U gradu je bilo 65 135 Bunjevaca (njihov najveći ikada zabilježen broj u cijeloj povijesti grada), samo 19 870 Mađara i 8737 Srba. Korekciju ovih podataka dao je službeni popis stanovništva Kraljevine SHS, po kojemu je 1921. godine Subotica imala 101 709 stanovnika, od kojih 70 737 mještana kojima je „srpsko-hrvatski“ materinski jezik, nadalje 27 561 Mađara i 2349 Nijemaca. Kako se Židovi (1919. njih 3293) nisu

izjasnili o jeziku, to je razvidno da su se upisivali kao Mađari ili Nijemci, odnosno možebitno u rubrici „drugi jezici“ (tamo su popisana 1062 Subotičana). Da su se mnogi Mađari 1919. izjasnili kao Bunjevci svjedoče i statistički podatci iz popisa stanovništva 1931. kada je u gradu zabilježen 41 401 stanovnik kojemu je mađarski materinski jezik, uz 53 835 govornika „srpsko-hrvatsko-slovenskog“ i makedonskog jezika. Po izračunu Stevana Mačkovića među ovim potonjima je bilo 44 892 Bunjevca (Mačković 2020: 256).

Političke prilike u razdoblju do potpisivanja Trianonskog mirovnog sporazuma

Iako je 1918. godine, naročito među Bunjevcima egzistirala ideja o samostalnoj Bačkoj ili, šire govoreći, o nekakvoj podunavskoj jedinici Kraljevine SHS sa sjedištem u Subotici (kojoj bi pripadali Baja s okolinom i Baranja), ipak su prevladavali pobornici srpsko-bunjevačkog ujedinjenja. Vasa Stajić, Jaša Tomić, dr. Jovan Lalošević, dr. Vladislav Manojlović, odnosno Blaško Rajić (župnik subotičke crkve sv. Roka), Franjo Sudarević, Mišo Mandić i još neki mlađi Hrvati su tada već odlučili o pristupanju Kraljevini SHS. Uz župnika Rajića pristali su dr. Stipan Vojnić Tunić, dr. Stipan Matijević, dr. Josip Prčić, Matija Išpanović i dr. Martin Matić. Blaško Rajić je o svom agitiranju na Pariškim mirovnim pregovorima prozborio u subotičkoj „Bunjevačkoj Matici“ početkom 1941. godine, kada je već zastupao hrvatska nacionalna gledišta. Ispričao je kako je u Pariz ponio sa sobom zapisnike sa sjednica Skupštine grada Subotice od 1850. godine. Ti su zapisnici tijekom opstojnosti Vojvodine Srpske vođeni „na hrvatskom jeziku“. Pojasnio je kako je ponio sa sobom i fotografije nekoliko nadgrobnih spomenika o našim velikanima, koji svjedoče da su Bunjevci pokopani pod hrvatskim, a ne pod mađarskim nadgrobnim natpisima (Csuka 1995: 20). Ispričao je kako su ih u Parizu uveli u neku veliku dvoranu, gdje su međusobno pričali na svom materinskom jeziku ne poznajući nijedan drugi strani jezik. Tamo ih je slušao jedan stariji gospodin koji se predstavio kao britanski diplomat. Rekao je da je desetljećima službovao na Sušaku te da je subotički dijalekt „ljepši od dalmatinskog hrvatskog“. On ih je otpratio u jednu drugu prostoriju te ih je tamo nazočnima predstavio kazavši da su oni Bunjevci iz Podunavlja i okolice Subotice čiji jezik je potpuno identičan s hrvatskim jezikom, te da se i oni sami smatraju Hrvatima. Ova izjava je potpuno iznenadila Pašića i Vesnića, koji su Bunjevce smatrali Srbima (Isto 21).

U Bačkoj su Bunjevci i Srbi bili protumađarski raspoloženi što se pokazalo već prilikom preuzimanja civilne vlasti 20. studenog 1918.. List *Bácskai Hírlap* je izvijestio o tomu napisavši da se „u srijedu prije podne, u pola jedanaest“ u subotičkoj gradskoj kući pojavio srpski zapovjednik pukovnik Vladislav Krupežević te je sazvao sve službenike i rukovodeće ljude. Rekao je kako članovi gradskog vijeća ne govore srpski jezik, pa zato s njima ne može dogovoriti brojna važna pitanja, niti izvršiti zadaće koje su nužne. Zbog toga „mora“ na rukovodeća mjesta u gradskoj upravi postaviti osobe koje govore i srpski jezik. Pozvao je (do)gradonačelnika (zamjenika gradonačelnika) dr. Lajosa Dembitza da zajedno s drugim čelnicima predaju svoju dužnost i napuste gradsku upravu. Srpski zapovjednik je na mjesto opozvanog gra-

donačelnika Károlya Bíróa odmah imenovao odvjetnika dr. Stipana Matijevića, a mjesto Dembitza je dogradonačelničku dužnost preuzeo Stipan Vojnić Tunić (Patyi 2020). Novo čelništvo je potpuno ignoriralo dr. Luku Pleskovića, mađarskoga vladina povjerenika, dajući mu do znanja da Mađarska u Subotici više nema vlast. Tek 9. prosinca 1919. ga je Stipan Matijević pozvao da napusti gradsku kuću te je potom uz gradonačelničku dužnost preuzeo i funkciju velikoga župana. Odlaskom Luke Pleskovića je i zadnja kopča s Mađarskom prekinuta.

Iako su nove vlasti zabranile sve mađarske manifestacije, izlaženje novina *Bácskai Hírlap* i *Bácsmegyei Napló* (17. siječnja 1919.), naložile činovnicima, sucima i državnim odvjetnicima polaganje prisege vjernosti, na tramvaje ispisale poruke „Govorite naš jezik!“, domicilni Mađari su ostali mirni. Jedino je opći štrajk željezničara (u petak 21. veljače 1919.) naznačio veliko nezadovoljstvo željezničkih radnika od Temišvara do Subotice i Segedina (*Budapesti Hírlap* 1919: 5). Srpske vlasti su u Subotici nasilno slomile štrajk. Segedinski dnevnik *Délmagyarország* je izvijestio kako je 24. veljače uhićeno 500 subotičkih željezničara, a 40 njih je pretučeno, te su takvi krvavi provedeni kroz cijeli grad kao opomena na posljedice u slučaju sličnih suprotstavljanja vlastima. Ovaj vid odmazde pokazao se učinkovitim, jer su željezničari prekinuli štrajk i nastavili posao (Németh 2019: 6). Nakon proglašavanja Socijalističke Republike Mađarske u Bačkoj (za razliku od Pečuha i Baje), mnogi Mađari su optuženi za komunizam, što je postao najveći mađarski zločin. I subotički željezničari su optuženi kao sudionici komunističkog pokreta te su mnogi od njih protjerani preko demarkacijske crte i izručeni mađarskim vlastima kao opasni komunistički agitatori. Najdalje je otišao *Neven* koji je štrajkače nazvao „mađarskim iredentistima“ (među njima je bilo i Bunjevaca) koji su komunističkim parolama pokušali vratiti južnu Ugarsku pod mađarsku vlast (Csuka 1995: 39). Srpske vlasti su željezničare koji su sudjelovali u štrajku pozvali na dvomjesečne vojne vježbe, na što su izbili nemiri u Subotici. Mađarski željezničari i radnici su napali policijske vojarne i ubili redarstvenike Imrea Gála i Stipana Šarčevića, pa je mir uspostavljen tek nakon intervencije vojske. Vođa mađarskih pobunjenika bio je István Ruttkay, koji je pobjegao, ali su mnogi sudionici uhićeni i osuđeni pred prijekim sudom. Josip Šindrić (Sindrics József), Đuro Kojić (Kojics György), András Odor, Mihály Marki, Mátyás Virág, József Wurst, Vilmos Fejes i Marko Tóth su osuđeni na smrt, a Stipan Kulić (Kulics István) na doživotnu robiju. Kasnije je prvima smrtna kazna ublažena u kaznu doživotne robije, a drugima je doživotna robija zamijenjena za kaznu lišenja slobode u trajanju od 15 godina (Isto). Postojao je još i „slučaj“ subotičkog odvjetnika dr. Györgya Varge, koji se (dok još nije riješeno pitanje konačnog statusa Bačke) pisanim putem obratio mađarskom premijeru Károlyu Huszáru nudeći mu da će organizirati ovdašnje Mađare radi lakše reintegracije Bačke u sastav Mađarske. U tom organiziranju se uglavnom oslanjao na zaposlenike pošte i željeznice. Ovaj pokušaj je razotkriven te je protiv otkrivenih sudionika 12. kolovoza 1922. podignuta optužnica zbog pokušaja rušenja ustavnog poretka zemlje. Iako se radilo o pokušaju političkog organiziranja od strane dr. Varge, ipak su njega i druge optuženike teretili zbog rušenja ustavnog poretka zemlje, pa su osuđeni na dugogodišnju robiju. Dr. Varga je umro u zatvoru, a na njegovu pogrebu se okupilo brojno subotičko ma-

đarsko pučanstvo. O tomu kako su tada i promađarski orijentirani Bunjevci teško stradali, osim gore navedenih primjera, svjedoči i slučaj subotičkog posjednika Petra Baića, potomka vrlo bogate drevne subotičke obitelji. Iako Bunjevac, on je pristao uz Mađare, što nije tajio, pa su ga uhitili i utamničili pod optužbom da je komunist. Nakon dva dana saslušavanja počinio je samoubojstvo skočivši s trećeg kata zgrade policije. Unatoč službenom priopćenju policijske uprave, redarstvenici Bunjevci su dojavili obitelji da su ga srpski isljednici mučili prisiljavajući ga da prizna kako je na svom salašu organizirao komunističku urotu i da je tamo držao oružje (Isto).

Optanti: položaj Mađara u Bačkoj do 1922.

Posljedice svakog rata, napose onoga koji za posljedicu ima raspad neke države i stvaranje novih, jesu optanti, ljudi koji imaju „pravo odabira“ žele li biti u dotadašnjoj državi pripadnici nacionalne manjine ili će se preseliti u novu državu i tamo biti dijelom većinskoga naroda. S obzirom na ratne okolnosti, obično je taj „izbor“ odlučivanje između dva loša rješenja. Naime, nitko ne želi dragovoljno napustiti svoj dom, zavičaj, rodnu grudu, ali ako izgubi (ili ne dobije) državljanstvo, ostane bez posla ili procijeni da mu je možebitno i život ugrožen, onda „optira“ u drugu državu. To se dogodilo u razdoblju do 1924. s mnogim južnim Slavenima u Mađarskoj i s 44 tisuće Mađara u Kraljevini SHS. Mađari (i drugi neslaveni, ponajprije Nijemci) su do 26. siječnja 1922. trebali odlučiti o tomu žele li ostati u Bačkoj i Banatu odnosno Slavoniji i Baranji ili će se odseliti u svoju matičnu državu Mađarsku. Do toga roka nisu imali državljanstvo Kraljevine SHS, nerijetko su otpušteni iz službe i jasno im je stavljano do znanja da su drugorazredni građani. S obzirom na sve te poteškoće, činilo se najmanjim problemom što svoj voljeni grad više ne mogu zvati Szabadka, jer se njegovo ime i u novinama na mađarskom jeziku pisalo isključivo u obliku Subotica.

O tomu da Mađari (i Nijemci) nisu ravnopravni naročito se vidjelo prilikom provođenja agrarne reforme i kolonizacije, uvođenja srpskoga jezika kao službenoga, ukidanja katoličkih škola, zabrane školovanja na mađarskom jeziku učenicima čija prezimena nisu bila mađarska (mahom Bunjevcima i Šokcima). Stevan Mačković navodi da su vlasti odbile molbe Đule Budanovića, Ivana Sarića, Ivana Slakovića, Felixa Lulića, Stevana Pančića, Lojzije Barakovića, udove Elemerna Vojnića itd., da im se djeca školuju na mađarskom jeziku, jer im je to materinski jezik. Unatoč tomu je rješenje Ministarstva prosvjete nalagalo da djeca sa „slavenskim“ prezimenima ne mogu pohađati nastavu na mađarskom jeziku. S obzirom na to da su vlasti držale kako je za vrijeme Ugarske provedena mađarizacija, ratni pobjednici su sada „ispravljali njezine posljedice“. Bunjevci su se našli na različitim stranama i nisu bili nimalo obzirni jedni prema drugima. Protumađarsku stranu predvodilo je Srpsko-bunjevačko narodno vijeće, nastalo na inicijativu vlč. Blaška Rajića 10. studenog 1918. (odluka o ustrojstvu nosi nadnevak 5. studenog 1918.), uz sudjelovanje više tisuća građana, a djelovalo je do 26. prosinca 1918. Imalo je svoju Narodnu gardu koju je činilo 288 lokalnih mladića i srpskih vojnika koji su se preko Subotice vraćali iz zatočeništva u svoje gradove, odnosno 22 aktivna i pričuvna časnika. Arhivist Zoltán Mészáros navodi da je prilikom ulaska srpske vojske u Suboticu 13. studenoga 1918. u 18 sati i 35 minuta mještanim, novinar i urednik Lazar Stipić, jedan od glasnogo-

vornika protomađarskoga raspoloženja, glasno izgovorio: „Finis Hungarie!“ (Kunt-Balogh. Schmidt 2018: 281). Doista se to dogodilo. Već 18. studenog je smijenjen od mađarske vlasti postavljeni Luka Plesković, na čije mjesto je imenovan jedan drugi, Beogradu odani Bunjevac, Stipan Matijević.

Imajući u vidu da su mnogi bački Mađari izgubili državljanstvo (u stvari ga nisu stekli), te da im je do 1922. ostavljeno pravo opcije (odlučivanja hoće li ostati u Bačkoj ili se odseliti u Mađarsku), nije moglo doći do političkog organiziranja. Osim toga nije ni bilo političkog prvaka koji bi imao dovoljno autoriteta da okupi Mađare oko sebe. Preduvjeti za stranačko organiziranje nastali su kada je ukinuta zabrana izlaženja četiriju bačkih novina na mađarskom jeziku (Kolozsi 1979: 96). Među njima je od prijateljskih vremena posebnu „težinu“ imao subotički list *Bácsmegeyi Napló* (počeo je opet izlaziti 23. veljače 1920.), koji je ponudio rješenje za život u okolnostima kada su Mađari prvi put na ovom prostoru postali nacionalnom manjinom.² Nakon kratkoga urednikovanja od strane Luke Vukova,³ glavni urednik novina je 1921. postao János Dettre, pod čijim vodstvom su postale vrlo čitane. Zahvaljujući velikom broju čitatelja list je izvršio snažan utjecaj na mađarsko pučanstvo.⁴ Značajne novine bile su još i *Torontál* koji je počeo izlaziti 16. prosinca 1921. u Bečkerek, (Németh 1992, Németh 2004: 28.), kao i subotički *Bácskai Hírlap*⁵ odnosno novosadska *Délbácska* (Hornyk 1985: 286, Szeli 1969: 205, Bori 1998: 86).⁶

² Ove novine su 13. lipnja 1903. utemeljili subotički odvjetnik dr. János Janiga (1910. je, pobijedivši Šimuna Mukića, bio izabran za subotičkog zastupnika u Ugarskom saboru) i dr. Julije Vojnić (Vojnich Gyula), kasnije političari Tiszine i Khuen-Héderváryjeve Nacionalne stranke rada (Munkapárt). Prvi glavni urednik lista bio je Emerik Dugović (Dugovich Imre) iz Budimpešte, uvjereni katolik, koji je u krizi nastaloj 1905. pristao uz kralja, a protiv oporbe, zbog čega je izbornom pobjedom nacionalističke oporbe *Bácsmegeyi Napló* 1907. prestat izlaziti. No, 22. lipnja 1908. je nastavio s radom pod uredničkom palicom Ernóa Fischera i Mora Heumanna, a kasnije je bio u vlasništvu Ferenc Fenyvesa (rođeno prezime Friedmann), ostajući na dotadašnjim političkim pozicijama. Fenyves je uz manje prekide list uređivao do smrti, 1935. godine. Povremeno su se mijenjali urednici, pa je tako 1920. novine uređivao Luka Vukov, a od 25. ožujka 1921. do 1. svibnja 1922. Lazar Stipić. Mađarske vlasti su 1941. ukinule *Bácsmegeyi Napló*, koji je nastavio izlaziti od 2017.

³ Luka Vukov bio je rođeni Subotičanin, koji je po izlasku iz ruskog zarobljeništva, poslije Prvoga svjetskog rata, radio u lokalnim novinama, kratko vrijeme 1928. i u Francuskoj, a potom je živio u Budimpešti do 1941., kada se vratio u rodni grad u kojemu je 1957. umro u sirotištu.

⁴ Dettre je rođen 1886. u Budimpešti, po majčinoj grani je bio Židov. Od 1913. je izabran za zamjenika gradskog tužitelja u Segedinu i počeo je surađivati u lokalnom listu *Szegedi Napló* koji je uređivao poznati pjesnik Gyula Juhász. U vrijeme velikih promjena (1919.) obnašao je značajne funkcije, a nakon prevrata je napustio Mađarsku i prešao na područje Kraljevine SHS. Interniran je 1925. te je u Segedinu bio novinar *Délmagyarország*. U travnju 1944. je odveden u zbirni logor u Bačkoj Topoli gdje je počinio samoubojstvo.

⁵ Ovaj dnevni list je izlazio od 1897. do 1921. Politički list je postao 6. travnja 1902. Ukinut je potkraj veljače 1919., a obnovljen je 2. kolovoza 1919. pod nazivom *Magyar Újság*. Stari naziv *Bácskai Hírlap* vraćen je 1. travnja 1920. Konačno je ukinut 11. veljače 1921. Smatran je jednim od najbolje uređenih regionalnih novina u Ugarskoj, suradnici lista bili su primjerice i veliki mađarski pisci Dezső Kosztolányi i Géza Csáth (podrijetlom Subotičani).

⁶ List je uređivao odvjetnik Rezső Szlezák, a izlazio je u Novom Sadu od 12. prosinca 1920. Novine su bile pod utjecajem opata-župnika Ferenc Fátha i prethodile su listu *Reggeli Újság*.

Političko organiziranje bačkih Mađara i Luka Plesković kao njihov planirani vođa

U Bačkoj su srpsko-bunjevačke vlasti otpustile učitelje, nastavnike, činovnike i liječnike mađarske nacionalnosti, ali i nemali broj onih mještana židovskoga i bunjevačkoga podrijetla koji su bili odani mađarskim vlastima. Neprijateljstvo prema Mađarima iskusio je i jedan od najpoznatijih subotičkih Židova Ferenc Fenyves, koji je osim novina *Bácsmegyei Napló*, bio i vlasnik kina „Korzo“, koje su jugoslavenski orijentirani mještani razbili i zapalili 13. svibnja 1920. Osim toga su u Subotici, iz Gradske kuće uklonjeni ornamentika i stakla s mađarskim simbolima, a na Paličkom jezeru su sa spomenika uklonjeni stihovi Dezsőa Kosztolányija. Sve to je motiviralo Mađare na političko aktiviranje.

Stranačko organiziranje vojvođanskih Mađara nije krenulo u Bačkoj, nego u Bečkereku (Zrenjanin) na inicijativu dr. Imrea Váradyja, bivšega zastupnika Torontalske županije u Ugarskom parlamentu, te uz pomoć dr. Jenőa Mare, urednika lista *Torontál*, dr. Dezsőa Vinczehida, bivšeg županijskog glavnog bilježnika, Jánosa Gachala, protestantskog svećenika iz Debeljače i dr. Lászlóa Grábera, odvjetnika iz Pančeva, koji su ranije bili članovi mađarske Stranke neovisnosti (Lőrinc 1976, Lebl (Löbl) 1979). No, Mađarima iz Bačke bilo je strano da središte njihovog okupljanja bude u Banatu (taj naziv je potisnuo ranije ime „Torontál“), a osim toga je Bečkerek bio daleko od većinski Mađarima naseljenih mjesta, koja su se najvećim dijelom nalazila u Bačkoj. Stoga je organiziranje nastavljeno u Bačkoj, i to u Somboru i Subotici. U Subotici se ono odvijalo kroz kulturnu udrugu „Népkör“ (Narodni krug) na čijem čelu je stajao zadnji mađarski veliki župan i eksponent mađarske Stranke neovisnosti dr. Luka Plesković, odnosno na protustrani kroz udrugu privrednika „Gazdakör“ na čijem čelu su bili zadnji mađarski gradonačelnik Subotice dr. Károly Bíró i dr. János Janiga, bivši zastupnik Ugarskoga sabora, kao predstavnici Stranke rada. Dakle, pro-mađarske snage bile su međusobno stranački podijeljene na pristaše Tiszine Stranke rada i na blok blizak Stranci neovisnosti. Prve konkretne korake u smjeru stranačkog organiziranja napravio je Bálint Törley, kasniji mađarski državni tajnik, koji je uspio povezati organizacije u Bečkereku, Somboru i Subotici.⁷ Međutim, on se osjećao premladim za preuzimanje vodstva, pa je tražio nekoga za tu ulogu. No, nitko se nije odvažio na to. Svi misleći ljudi su polazili od toga da politički vođa može biti samo jedan veleposjednik, jer je u Bačkoj vlasništvo nad zemljom *conditio sine qua non*. Törley je pokušao privoljeti Luku Pleskovića da preuzme vodstvo oko ujedinjavanja Mađara, ali je bivši veliki župan umjesto nacionalnoga organiziranja zastupao ideju okupljanja svih Vojvođana, a napose Mađara, Bunjevaca i Nijemaca, ali i onih Srba kojima je Bačka važnija od Srbije. Plesković je smatrao da su u Vojvodini Srbi manjinski narod u odnosu na Mađare i Nijemce, pa bi „vojvođanski pokret“ mogao

⁷ Utemeljitelj znamenite obitelji Törley bio je Valentin Schmierl (1823. – 1900.), koji je 1848./49. sudjelovao u mađarskoj borbi za slobodu, pa je tada svoje njemačko ime i prezime promijenio u Bálint Törley. U Subotici se oženio Bunjevkom Marijom Vojnić od Bajše i u tom braku su rođena djeca Antun (1853. – 1899.), Gyula (1855. – 1934.) i Josip (1858. – 1907.). Ovaj potonji je utemeljitelj svjetski poznate tvrtke za proizvodnju pjenušca „Törley“.

polučiti uspjeh i dovesti do autonomnog statusa ovoga dijela jugoslavenske države. Bio je, dakle, protiv čistog nacionalnog okupljanja Mađara, a isključio je mogućnost da upravo on bude na čelu bačkih Mađara, jer je smatrao da Srbima nikako ne bi bilo prihvatljivo da na čelu mađarske stranke bude „jedan čovjek slavenskog imena“ (Csuka 1995: 49). Vodstvo mađarske stranke odbio je i dr. Josip Piuković iz Pačira, veleposjednik koji je u više mandata bio zastupnik u Ugarskom parlamentu. Bio je vrlo obrazovani Europejac (govorio je francuski, njemački, engleski i talijanski jezik), koji je obišao cijeli svijet, a poznavali su ga u krugovima mađarskoga javnog i kulturnog života (Csuka 1995: 81). On nije pristao uz jugoslavensku stranu, ali nije pristao ni da vodi mađarsku stranku, nego je odgovorio da njegovim venama teče slavenska krv (hrvatski/srpski jezik nije govorio). Nije se posebno politički isticao, ali Luka Plesković je bio jedna od vodećih političkih ličnost Bačke u promatranom razdoblju (1918. – 1927.). Iako je rekao da kao Bunjevac ne može voditi mađarsku stranku, ipak je njegova ideja o potrebi ustrojavanja vojvođanske stranke naišla na veliki odaziv i priklonio joj se skoro cijeli „Népkör“. Ta je udruga preuzela ulogu nositelja kulturnog života ovdašnjih Mađara, pa je stoga Luka Plesković imao vrlo veliki utjecaj ne samo na Mađare, nego na politički život u Bačkoj uopće. S obzirom na to da je 17. rujna 1922. utemeljena zemaljska Mađarska stranka (Országos Magyar Párt), čelnici te stranke su 1923. zamolili dr. Pleskovića da se povuče s čela „Népköra“, što je on, dakako, odbio. Od tada su počele unutarnje borbe unutar mađarskog bloka vezane za preuzimanje vodstva nad spomenutom udrugom. Naposljetku su za predsjednika postavili veleposjednika Gyulu Birkása koji je „Népkör“ skrenuo s puta općevojvođanske ideje u smjeru čiste mađarske nacionalne ideje. Tako su Mađarska stranka kao politička opcija i „Népkör“ kao kulturna udruga činile najvažnije poluge mađarskog kolektivnog identiteta u Bačkoj, Banatu i Baranji.

Iako su državne vlasti na različite načine pokušale onemogućiti stvaranje mađarske nacionalne stranke, to im nije uspjelo. Organiziranje Mađarske stranke (Magyar Part) počelo je u siječnju 1922., a planirano je da se osnivačka skupština održi u Subotici. To međutim nije dopustio gradonačelnik Pavel Dobanovački tvrdeći kako nije pogodno da mađarska politička stranka počne svoj život u pograničnom gradu, u blizini mađarske granice, jer se to može protumačiti kao stanoviti izraz protesta (*Hírlap*, 31. ožujka 1922.). Osnivačku sjednicu nisu mogli održati ni u Somboru, jer su vođama stranke zaprijetili da će ih protjerati iz zemlje. Problem je bio i tko će imati hrabrosti stati na čelo stranke. Naposljetku je izbor pao na poznatog subotičkog liječnika dr. Györgya Sánthu, kirurga koga je Srpsko-bunjevačko narodno vijeće odmah po preuzimanju vlasti otpustilo s posla u bolnici Marije Valerije. Mađarska stranka je stoga, uz sudjelovanje oko tri tisuće izaslanika, osnovana u Senti 17. rujna 1922., kao zadnja od manjinskih stranaka, nakon Bunjevačko-šokačke (B-Š) i Njemačke stranke. Istina, naknadno je raskolom u B-Š stranci nastala još i Vojvođanska pučka stranka (VPS).

Od samih početaka je stranku pratio glas da je „gospodska“ (to je često naglašavao Luka Plesković), pa su iz nje izostali radnici, ali i šire narodne mase. Drugi značajan problem predstavljala je činjenica što je u njezinim redovima bio nemali

broj pomađarenih Bunjevaca, koji nisu htjeli okrenuti leđa Mađarima i prikloniti se nekom od jugoslavenskih naroda, ali je njihova pripadnost hrvatskom narodu, rodbinske veze s drugim Hrvatima ili pak pripadnicima drugih naroda istodobno u njima izazivala osjećaj grizodušja zbog priklanjanja Mađarima (Csuka 1995: 80).

Za vlast je Mađarska stranka bila nepodobna, pa su tu sliku zrcalili i beogradski mediji. Beogradski dnevnik *Vreme* je već 28. studenog 1922. objavio senzacionalnu vijest da Mađarska stranka održava kurirske veze s Hrvatskim odborom u Italiji i s mađarskim komitetom radi organiziranja pobune (Isto). Mađarska stranka je promptno reagirala i odbacila ova nagađanja posebnim proglasom, ali i napisom u svojim novinama *Hírlap*. Potom su uslijedile akcije i napadi protiv mađarskih novinara, a posebnom naredbom je zabranjeno Mađarima iz Kraljevine SHS pohađanje mađarskih sveučilišta u njihovoj matičnoj zemlji (Csuka 1995: 101).

O veličini svjetonazorskih, gospodarskih i kulturoloških razlika između onih dijelova Kraljevine SHS koji su bili u sastavu Austro-Ugarske Monarhije i onih krajeva koji su stoljećima bili pod Osmanlijama, svjedoči i pokušaj Beograda da srbijanski zakon o maloposjednicima proširi i na Vojvodinu. Iako su nakane bile dobre, jer se htjelo zaštititi ovaj dio pučanstva, ipak je srpsko zakonodavstvo bilo u velikom zaostatku u odnosu na austro-ugarsko. Tako je srbijanski zakon u jednom članku propisivao da se maloposjedniku može oduzeti svaka imovina osim „jedne puške, dva pištolja i jatagana“ (Isto, 106). Ova odredba bila je predmetom podsmijeha u mađarskim novinama koje su posprdno pisale kako će svaki bački seljak moći „zadržati svoj jatagan“. Zbog toga je Mađarska stranka prosvjedovala protiv toga. Čelništvu stranke najveći problem predstavljao je Luka Plesković, koji je bio vrlo popularan među Mađarima, a čija je politika borbe za autonomiju Bačke, Banata i Baranje imala puno pristaša i među Mađarima, ali je dovela i do njegova približavanje Hrvatskoj seljačkoj stranci Stjepana Radića. HSS je pak, kao glavna oporbena stranka Beogradu uživao potporu nemalog broja bačkih Hrvata, ali i Mađara. Do konačnog razlaza između Pleskovića i Mađarske stranke došlo je 1923. nakon što je Mađarska stranka potpisala izbornu suradnju s Radikalnom strankom. O tomu je izviješteno predsjedništvo stranke na sastanku kojemu su nazočila i tri novinara: János Dettre, Luka Vukov i Károly Havas. Dogovoreno je da postignuti pakt bude strogo čuvana tajna, ali je Luka Vukov (glavni urednik i jedan od suvlasnika *Hírlapa*) narednog dana objavio uvodnik u kojemu je žestoko napao Mađarsku stranku tvrdeći da je prodala Mađare. S obzirom da je *Hírlap* bio glasilo Mađarske stranke, beogradska vlada je ovaj napis smatrala kršenjem postignutog dogovora, pa njegova realizacija više nije dolazila u obzir. Oporbenim strankama, a napose HSS-u je ovo poslužilo kao temelj za kritiku vlade. Vukov je odmah smijenjen, a njegovo mjesto je preuzeo Róbert Szántó, dok je vlasništvo nad listom opet prešlo u ruke Bálinta Törleya. Zbog navedenoga stranka nije sudjelovala na izborima održanima 18. ožujka 1923., a već u siječnju 1924. je ukinuta. Luka Plesković, ing. Benedikt Mačković i još neki istaknuti mađarski intelektualci su tada i službeno napustili Mađarsku stranku i priklonili se VPS-u. Luka Vukov je pokrenuo list *Zemlja* (Föld) koji je postao glasilo tog pokreta. Plesković je optuživao čelnike Mađarske stranke da su od

naroda odnarođeni veleposjednici, kojima ne odgovara agrarna reforma, jer će ostati bez zemlje, kao i da su fiškali. Tada odvjetništvo izgleda nije bilo popularno, jer su vođe OMP-a molile novinare da u izvješćima sa skupova izbjegavaju stavljati titulu dr. ispred njihova imena (Csuka 1995: 120). Osim toga, mađarske vođe su smatrale da se ne može slijediti Pleskovićeve prohrvatska politika, imajući u vidu narastajuće hrvatsko-srpske proturječnosti. Držali su da će se Hrvati znati obraniti, ali malobrojne Mađare nema tko zaštititi (Csuka 1995: 150).

Tko je bio Luka Plesković

Danas već skoro zaboravljeni odvjetnik, političar, narodni zastupnik, 1918. godine vladin povjerenik i subotički veliki župan dr. Luka Plesković bio je vrlo važna osoba subotičkoga političkoga i javnoga života napose u razdoblju od 1918. do iznenadne smrti 1927. godine. Rođen je u siromašnoj zemljoradničkoj obitelji u Subotici 18. lipnja 1872. Nakon završene gimnazije u rodnom gradu, pravni fakultet je završio u Budimpešti, a doktorat je stekao u današnjoj Cluj Napoci (mađarski: Kolozsvár) te je potom šest godina radio u mađarskoj prijestolnici kao zaposlenik Ministarstva pravosuđa. Po povratku u rodni grad jedno vrijeme je bio pravni vježbenik u odvjetničkom uredu Šimona Mukića i Lajosa Reisnera, a potom je otvorio vlastiti odvjetnički ured. Rano se uključio u javni i politički život i to kao simpatizer gradonačelnika Lazara Mamužića, a protiv ujedinjene oporbe na čelu sa Šimonom Mukićem i dr. Károlyem Bíróom. Kada je 1902. opozvan gradonačelnik, na izvanrednim izborima je na njegovo mjesto izabran dr. Károly Bíró. No, između novoga gradonačelnika i Šimona Mukića došlo je do razlaza, pa se potom dr. Plesković priključio Mukiću, i uskoro je postao jedan od čelnika subotičkog ogranka Stranke neovisnosti. Ta se stranka zauzimala za neovisnost Mađarske, za vraćanje zakona iz 1848. i nije priznavala Austro-ugarsku nagodbu. Šimon Mukić je 14. studenog 1906. u Subotici pokrenuo politički dnevnik *Nezavisnost (Függetlenség)*, koji je postao glasilo lokalne Stranke neovisnosti. Glavni urednik je bio Mukić, a Luka Plesković je bio pomoćni urednik do 1908., kada je list ukinut. Već 1910. je odvjetnik Plesković bio toliko poznata i popularna osoba u gradu da se kao neovisni kandidat pojavio na izborima u Prvom subotičkom okrugu. U svom programu se zauzimao za uvođenje „bunjevačkog jezika“ kao nastavnog jezika u osnovnim školama, što je i kasnije bio jedan od glavnih elemenata njegove političke borbe. U toj izbornoj utakmici ga je pobijedio Sándor Vojnić. Kada je u Bačkoj mađarsku vlast zamijenila srpska, Plesković je ostao dosljedan svojim političkim stajalištima, tako što se „do 1918. borio za prava na uporabu bunjevačkog i srpskog jezika“ i za nacionalna prava Bunjevaca i Srba, a „sada se bori za ista ta prava Mađara koji su postali nacionalnom manjinom“.

Za vrijeme Prvoga svjetskog rata služio je na Vojnom sudu u Budimpešti, odakle je nakon pobjede Socijalističke revolucije po odluci vlade grofa Mihályja Károlyia 10. studenog 1918. poslan natrag u Suboticu kao vladin povjerenik i veliki župan. Ustoličen je dan kasnije na izvanrednoj skupštinskoj sjednici na kojoj je opozvan gradonačelnik dr. Károly Bíró. Međutim, samo dva dana kasnije je u Suboticu stigla srpska vojska i preuzela vlast u gradu.

Plesković se potom povukao iz političkog života, ali je ostao prisutan u javnom životu. Obnovio je „Népkör“ (1921.) i bio njegov predsjednik. Predsjedavao je i onoj sjednici na kojoj je u prostorijama ove kulturne udruge 29. siječnja 1922. pokušano osnivanje Mađarske stranke. Tada je pred sedamsto okupljenih ljudi rekao da je prerano za političko organiziranje, da bi se umjesto političke aktivnosti trebalo raditi na jačanju mađarske kulture. Predložio je da se priključe onoj stranci koja će najbolje zastupati njihove interese. Ipak je donesen zaključak da se počne s pripremanjem osnivačke sjednice Zemaljske mađarske stranke (Országos Magyar Párt, OMP), koja je osnovana u Senti 17. rujna 1922. Iako se nije slagao s formiranjem nacionalne stranke, ipak joj se nije otvoreno suprotstavio sve do 1924., kada je oko sebe okupio subotičke i bačke Mađare (lokalni tisak ih je nazivao „oporbeni Mađari“) i na skupštinskim izborima održanima 8. veljače 1925. u savezu s Demokratskom strankom odnio pobjedu teško porazivši OMP (u Subotici je ta stranka dobila samo 986 glasova). Od šest subotičkih mandata demokratima su pripala dva i to Milanu Grolu i Luki Pleskoviću s mađarskim programom, dok su radikali osvojili četiri mandata. Nakon pokrajinskih izbora održanih 1927. na kojima „Pleskovićeva stranka“ nije osvojila mandat, narodni zastupnik Plesković je raskinuo suradnju s Demokratskom strankom (zbog načina na koji je postupila prema mađarskim biračima, jer je u čisto mađarskim općinama postavila kandidate srpske nacionalnosti) i pokušao se samostalno kandidirati na parlamentarnim izborima održanim 11. rujna 1927. Nije uspio, jer su Narodna radikalna stranka i OMP osvojile četiri mandata, a Demokratska stranka dva mandata, dok je za Pleskovića glasovalo samo 615 građana Subotičkog okruga. Poslije toga se povukao iz političkoga života, ali je 22. studenog 1927. iznenada umro od moždanog udara. Tri dana kasnije se na pogrebu od njega oprostilo više tisuća građana. Pozdravne govore održali su gradonačelnik Dragutin Stipičić, veliki župan Dušan Manojlović, pokrajinski zastupnik Mađarske stranke Ödön Nagy, ravnatelj gimnazije Jovan Garić te Róbert Szántó u ime „Népköra“. Luka Plesković je u božićnom broju (25. prosinca 1920.) lista *Bácskai Hírlap* o svom političkom putu napisao: „Ja sam zagovornik razumijevanja i koncilijantne suradnje između Slavena i Mađara. Ta mirna suradnja bila je temeljni kamen moga skoro dva-desetogodišnjega političkoga rada.“ (Patyi 2019b).

Luka Plesković i Mađarska stranka u izbornoj utakmici

Državne vlasti su na različite načine pokušavale onemogućiti rad mađarske političke stranke. U širenju antimadžarskih stajališta isticao se list *Borba* pokrenut 1924., koji je uređivao prosrpski nastrojeni Bunjevac Lazar Stipičić. Novine su izlazile dvije godine uz materijalnu potporu subotičkih radikala, pa su se uglavnom obraćale uglavnom toj publici, ali i drugim Bunjevcima, koji su prigrlili tada popularnu ideju o Srpsko-bunjevačkom savezu. I katoličko svećenstvo, odnosno HSS također nisu krili antimadžarsku poziciju. Postupno su međutim ublažavali stajalište svjesni da im je potrebno mađarsko savezništvo. Bunjevačko-šokačka stranka (B-Š stranka osnovana 15. rujna 1920.) i njezini čelnici vlč. Blaško Rajić, dr. Stipan Vojnić Tunić i Josip Prčić su se postupno udaljili od Beograda, pa je vlč. Blaško Rajić promicao ide-

ju o povezivanja bačkih/vojvođanskih katolika (Skenderović 2006: 797). Vlč. Rajić je sa svojim istomišljenicima 28. studenoga 1924. izašao iz B-Š stranke i osnovao Vojvođansku pučku stranku (VPS), koju je zamislio kao katoličku stranku („Katalici na okup!“). Isticao je da Vojvodina treba biti autonomna pokrajina („Vojvodina Vojvođanima!“) te je obećavao borbu za pravedniju agrarnu reformu („Vojvođanska zemlja vojvođanskoj sirotinji“).⁸ Nastojao je okupiti sve vojvođanske katolike, dakle i Mađare i Nijemce i Slovake. Premda su *Hrvatske novine* kao glasilo stranke jasno isticale stranački nacionalni identitet, Rajić je ipak odabirom vojvođanskog naziva stranke kanio zagrabiti u biračko tijelo manjinskih stranaka, a naglašavanjem odanosti Katoličkoj Crkvi je napravio otklon prema HRSS-u. Naime, *Hrvatske novine* su optuživale Stjepana Radića i njegovu stranku zbog liberalnih i boljševičkih stajališta (*Hrvatske novine* 1925, 6-7: 2.; Skenderović 2006: 812).

Premda je subotički župnik Mađarima predviđao važnu ulogu u planiranom pothvatu, ipak su po njegovoj zamisli Bunjevci trebali biti na čelu toga pokreta, što je Mađarima bilo neprihvatljivo. Bunjevci su u više navrata pokušali privoljeti Mađare da stupe u planiranu asocijaciju, izradili su i program buduće vojvođanske pučke katoličke stranke (Csuka 1995: 90). Za tu ideju su pridobili i mnoge svećenike, ali su Mađari opetovano odbili i ovaj prijedlog, ostajući na crti nacionalno jedinstvene mađarske stranke. Naime, Mađari su u velikom broju i pripadnici protestantske crkve, tako da cijepanje unutar nacionalnog bloka nije dolazilo u obzir, a osim toga su se tada već jasno vidjele pukotine među jugoslavenskim narodima. Malobrojna bunjevačka zajednica u jugoslavenskom omjeru snaga na državnoj razini za Mađare nije imala posebnu privlačnost. Pored svega navedenog je Bunjevačko-šokačka stranka bila izrazito lokalno orijentirana na područje Subotice, Sombora i naselja između ta dva grada, dok su Mađari živjeli još i u Torontalskoj županiji, Međimurju, Hrvatskoj i Slavoniji. Zbog toga je Mađarska stranka bila zainteresirana za djelovanje na području cijele države. Do stvaranja zajedničke stranke nije došlo ni zbog jednoznačnog naputka dobivenog od vlade iz Budimpešte, kojim je upozoreno da će se uskratiti financijska potpora ukoliko Mađarska stranka ne bude osnovana na nacionalnoj bazi (Sajti 1991: 92, Sajti 1997: 7).

Zemljodilska stranka osnovana 1920. bila je također bunjevačka stranka, koju su činili oni Bunjevci koji se nisu osjećali Hrvatima. Iako se nisu izjašnjavali ni Srbima, ipak su od početka blisko surađivali sa srpskim radikalima, a 1924. je njihova stranka postala frakcija Radikalne stranke u Subotici (Vaš i Grlica 1990, Skenderović 2006: 799).

Vlada je 4. siječnja raspustila Mađarsku stranku, ali o tomu nije donijela formalnu odluku. No, istražitelji su se pojavili u stanu predsjednika stranke dr. Györgya Sánthae, gdje su zaplijenili stranačku dokumentaciju i pečat. O predizbornoj atmo-

⁸ Agrarna reforma počela je 25. veljače 1919. eksproprijacijom veleposjeda čija veličina je premašivala 500 katastarskih jutara. Kasnije je obuhvaćala posjede iznad 100 katastarskih jutara, pretežito u mađarskom i njemačkom posjedu. U podjeli zemljišta oduzetog od veleposjednika Mađari i Nijemci skoro uopće nisu sudjelovali, jer do 1922. nisu imali ni državljanstvo, a i kasnije su smatrani „strancima“. <http://www.hic.hr/books/jugoistocna-europa/bognar.htm>

sferi i odnosu prema Mađarima (ali i Nijemcima) svjedoči i izjava predsjednika vojvodanskog ogranka Organizacije jugoslovenskih nacionalista (ORJUNA) Dobroslava Jevđenića, koji je 9. siječnja 1924. zaprijetio da „nacionalistička mladež“ uopće neće trpjeti da Mađari i Nijemci radi samostalnog političkog organiziranja održavaju stranačke skupove, jer su „uvjereni da narodnosti za državu korisnije djeluju onda, ako podupiru stranke koje stoje na strani Vidovdanskog ustava“. Ako bi pak manjinski narodi ipak pokušali organizirati takve skupove, onda će ih ORJUNA „političkom silom rastjerati“ (*Vajdaság* 1923: 2.). Nešto kasnije, 20. siječnja u večernjim satima je dvadesetak maskiranih napadača provalilo u redakciju lista *Délbácska*, te su stolicom udarili i na tlo srušili urednika dr. Rezsőa Szlezáka, ozlijedili su novinara Ota Pupića (Pupics Ottó) i uništili uređaje u uredništvu. Potkraj mjeseca su opet „nepoznati počinitelji“ u Subotici uništili tiskaru *Hírlapa*, glasila Mađarske stranke. Luka Vukov je u svom uvodniku naveo tko su počinitelji, ali se vlasti na to nisu osvr-tale (Csorba 2013: 439.).

Situacija se u pogledu OMP-a činila bezizlaznom, jer su već mjesecima ranije srpski radikali počeli organizirati stranačke organizacije mađarskih radikala na čijem čelu je stajao subotički ljekarnik György Gálffy. Mađare je na svoju stranu željela privoljeti i Demokratska stranka, koja ih je izravno htjela uključiti u stranku, a ne „zabilaznim“ putem, kao tzv. mađarske radikale (Csuka 1995: 111). Radikali su imali većeg uspjeha, napose među mađarskim seljaštvom na području Hajdukova, koji su egzistencijalno teško stradali u agrarnoj reformi. U postojećoj političkoj konstelaciji snaga dr. Luka Plesković je pristao na otvorenu političku borbu. Pridobivši na svoju stranu inženjera Benedikta Mačkovića, koji je napustio OMP, ova dva Bunjevca su osnovala Vojvodansku stranku. Njima se pridružilo i nekoliko subotičkih Mađara, koji su također istupili iz OMP-a, nezadovoljni zbog toga što je stranačko vodstvo bilo popustljivo prema vladi. Oni su, dakle, kanili biti žestoka oporba. Ovoj se grupi priključio i Luka Vukov, pokretač lista *Zemlja*, koji je postao glasilo stranke. Dr. Luka Plesković je naglašavao kako Mađarska stranka ne kani ustati u obranu seljaka oštećenih zbog agrarne reforme, nego se bori samo zato da se ne oduzme više zemlje od veleposjednika Mađara. Pritom se pozivao na to da su neki stranački čelnici u Subotici i Somboru imali veće zemljišne posjede (Csuka 1995: 115-116.). Pokušaj sazivanja zemaljskog predsjedništva Mađarske stranke 9. ožujka 1924. u Kupusini, nije bio uspješan jer su mu se odazvali samo predstavnici iz Bečkereka, Subotice, Čantavira, Ade, Bačke Topole, Sente, Martonoša i Debeljače, dok su u ostalim mjestima bili pod tolikim pritiskom da se nisu odazvali pozivu (Csuka 1995: 126.). Stranačko predsjedništvo se potom sastalo u Subotici i izdalo priopćenje da neće surađivati s vlastima sve dotle dok se stranci ne omogući slobodan rad te se Mađarima u Bačkoj i Banatu ne osigura politička, gospodarska i kulturna ravnopravnost. Kao posljedica ovakvoga odnosa prema političkom organiziranju Mađara došlo je do snažne agitacije napose u bivšoj Torontalskoj županiji, odnosno u Novom Sadu, u kojemu je tek tada stvorena lokalna organizacija OMP-a. Partijsko organiziranje pomogli su protestantski svećenici, pa je uspjeh postignut uglavnom među protestantskim vjernicima. Na stranačkom skupu održanom 17. ožujka 1924. u Kelebiji okupilo se više

od 600 Mađara iz pustara i salaša u pograničnom području, među kojima je bilo i Bunjevaca, o čemu svjedoči činjenica da je program Mađarske stranke predstavljen i na „bunjevačkom jeziku“. Uslijedili su potom zborovi građana u mješovitim sredinama u južnoj Bačkoj, na kojima su sudjelovali i katolički svećenici Mađari.

Najveća konkurencija Mađarskoj stranci bila je Vojvođanska stranka, jer su se obje stranke obraćale istom biračkom tijelu. Zato je dr. Plesković na svojim stranačkim skupovima davao „do znanja“ da se Mađarska stranka nalazi „pod utjecajem Židova“, pa zato želi kompromis s vlastima (Csuka 1995: 125). Do formalnog ukidanja OMP-a došlo je 4. svibnja 1924. Nedugo poslije toga vlada je ukinula i njemački Kulturbund, zbog čega je njemačka stranka ušla u otvoreni sukob s beogradskom vladom.

Poslije ukidanja stranke čelnici zabranjenog OMP-a György Sántha, László Gráber, Károly Király i János Csettle su u Subotici 27. lipnja 1924. vodili pregovore s lokalnim čelnicima Radikalne stranke. Tom prigodom im je predloženo da osnuju Mađarsku radikalnu stranku. U rujnu su doista subotički ljekarnik György Gálffy i liječnik dr. Gábor Szántó osnovali Mađarsku radikalnu stranku.

Činjenicu što su Mađari ostali bez stranke, iskoristila je Demokratska stranka i pridobila brojne birače. Iako se Luka Plesković nije odmah priključio DS-u, ipak je kasnije prihvatio njezin poziv te je sa sobom u okrilje stranke doveo i druge eminentne članove bivše Mađarske stranke: Benedikta Mačkovića, Antala Patakya, dr. Emila Havasa, Józsefa Lendvaya, Vincea Kerepešya (Csuka 1995: 144-145). Članovi ukinutog OMP-a iz Banata, koji su prije toga duže vrijeme pregovarali s radikalima, stupili su ubrzo nakon osnivanja vlade Ljube Davidovića u bliske odnose s demokratima. I somborski Mađari su nastojali od čelnika Demokratske stranke dobiti dopuštenje za obnovu rada Mađarske stranke. U ljeto 1924. je nova vlada kao jednu od prvih odluka donijela onu kojom se opet dopušta rad Mađarske stranke. Vladina uredba o tomu izdana je 9. rujna. Tako u biti stranka formalno nije funkcionirala samo u razdoblju od 3. svibnja do 9. rujna 1924.

Luka Plesković je 13. prosinca 1924. u subotičkom listu *Zemlja* objavio uvodnik pod naslovom „Narodima Vojvodine“ u kojem se zauzeo za autonomiju Vojvodine. Najavio je da će osnovati Stranku vojvođanske autonomije koja će zastupati geslo „Vojvodina Vojvođanima“, bez obzira na to jesu li oni „Slaveni“, Mađari ili Nijemci. Mađarska stranka je Pleskovićev program smatrala izravnim napadom na stranku, koja je iznutra bila razjedinjena, jer je među Mađarima bilo maloposjednika, seljaka, razilazili su se i u pitanju Židova (u Bačkoj ih je bilo 12 500 i to poglavito u Novom Sadu i Subotici), među kojima je najpoznatiji bio dr. László Gráber.

Zemaljska Mađarska stranka nije sudjelovala na izborima održanima 18. ožujka 1923., nego tek na onima od 18. veljače 1925. Imala je kandidate u izbornim jedinicama u Novom Sadu, Somboru, Subotici i Bečkerek. U najvažnijem središtu, u svojoj bazi Subotici, Mađarska stranka je osvojila samo 3145 glasova (9 %), a od nje su slabije rezultate polučile i Bunjevačko-šokačka stranka (2350 glasova ili 6,8 %), odnosno Vojvođanska pučka stranka (1347 glasova ili 3,8 %). Premoćno su pobijedili radikali sa 16 555 glasova (47 %) ispred Demokratske stranke s 7406 (21,3

%) Mađarska lista je osvojila samo 11 059 glasova i nije ušla u skupštinu. To nije uspjelo ni Bunjevačko-šokačkoj, ni Rumunjskoj stranci, samo je Njemačka stranka osvojila pet mandata. Od izabраниh šest subotičkih zastupnika, četvorica su bila iz Radikalne stranke (Marko Jurić, Bela Strilić, Milan Markušev i dr. Jovan Radonić), a dvojica iz Demokratske stranke (dr. Luka Plesković i Milan Grol). Plesković i Strilić su bili Bunjevci, ali je Plesković mandat dobio zastupajući autonomistički program („Vojvodina Vojvođanima!“). Čelnici Zemaljske mađarske stranke su dakako prepoznali da im je upravo on „odnio“ glasove, što je izazvalo potres unutar stranke. OMP se okrenuo vladajućoj Narodnoj radikalnoj stranci, uz uvjerenje da će im na taj način biti „osigurani“ zastupnički mandati. S obzirom na to da se Plesković smatrao i zastupnikom bačkih Mađara (čini se da je bar polovica njih glasovala za njega), ovaj politički manevar OMP-a žestoko je kritizirao, jer je između ostaloga, i kao član Demokratske stranke bio politički protivnik radikala. Luka Plesković bio je vrlo utjecajan čovjek u Subotici i u cijeloj Bačkoj, nakon ulaska srpskih postrojbi u Suboticu hrabro je preuzeo predsjedničku ulogu u „Népköru“, pa je zato među ovdašnjim Mađarima uživao veliku popularnost. Zbog toga je stranački dnevnik *Hírlap* svoju agitaciju usmjerio upravo protiv njega. Iz zaglavlja lista saznajemo da je glavni urednik novina bio dr. Dénes Strelitzky, odgovorni urednik Károly Havas, da je uredništvo bilo na adresi Zmaj Jovin trg 3, da je list izlazio svakoga dana točno u podne, a cijena jednoga primjerka bila je „dinar i pol“. Kampanja OMP-a za pokrajinske izbore počela je 4. siječnja 1927., kada je u Subotici održana stranačka večera u restoranu Adama Vassa i prostorijama „Népköra“. Politički govor održao je Dénes Strelitzky, glavni urednik *Hírlapa*, kojega je pripala zadaća da nazočnima objasni kako stranka na izbore izlazi zajedno s radikalima. Naglasio je da njihova stranka u konkurenciji s velikim državnim strankama nema izgleda, pa stoga neće izaći samostalno na izbore. Objasnio je da je stranačko čelništvo moralo donijeti „izuzetno tešku odluku“, a kada je donesena, izazvala je nezadovoljstvo dijela vodstva stranke. No, ipak je zaključeno da je najbolje rješenje ući u savez s Radikalnom strankom s kojom je zaključen izborni sporazum o stvaranju zajedničke kandidacijske liste. Predsjednik stranke György Sántha i predsjednik subotičke organizacije OMP-a dr. Ödön Nagy su naglasili nužnost ovoga saveza. Međutim, pakt s radikalima nije se svidio mnogim mađarskim biračima, koji su 9. siječnja 1927. sudjelovali na zajedničkom skupu Ujedinjene opozicije održanom u subotičkom Hotelu „Hungaria“. Tu su se uz volontere Demokratske stranke, u velikom broju pojavili pristaše Vojvođanske narodne stranke Blaška Rajića te birači narodnog zastupnika Luke Pleskovića, među kojima se nalazio i Emil Havas, bivši glavni urednik lista *Bácskai Hírlap*, ukinutog 1921. godine. Dr. Luka Plesković je u svom govoru zamjerio čelnicima Mađarske stranke savez s radikalima, jamačno očekujući da će privući dio nezadovoljnih bačkih, a napose subotičkih Mađara. Na tom tragu je govorio i utjecajni Emil Havas zaključujući da su čelnici OMP-a iz „osobnih interesa“ sklopili savez s Radikalnom strankom, te da OMP „nema nikakve veze s ovdje živućim mađarskim narodom“. O ovom skupu su novine izvijestile 11. siječnja 1927. Imao je veliki odjek, pa je odgovorni urednik *Hírlapa* Károly Havas u broju od 12. siječnja 1927.

u opširnom uvodniku pod naslovom „U žaru optužaba“ (Vádak pergőtüzében), koji je ispunio cijelu naslovnu, a proširio se i na drugu stranicu, odgovorio na optužbe koje je iznio narodni zastupnik Plesković (*Hírlap* 1927: 7). S „najvećim poštovanjem“ mu je priznao da „već desetljećima“ obnaša vrlo značajan posao u lokalnom političkom životu, ali među Mađarima György Sántha uživa puno veću potporu. U uvodniku je pokušao braniti opravdanost „pakta“ s radikalima napominjući da je takav sporazum s vladajućom strankom potpisala i Njemačka stranka. Taj savez osigurava i Mađarima i Nijemcima zastupničke mandate u pokrajinskoj skupštini. Do prve zajedničke skupštine Mađarske stranke i radikala došlo je 16. siječnja 1927. na trgu ispred Gradske kuće u Subotici, što je bilo prvo javno pojavljivanje Mađarske stranke na otvorenom nakon 1918. godine. Po izvješću *Hírlapa* skupu je nazočilo četiri-pet tisuća ljudi, kojima su se mađarski čelnici mogli obratiti (Paty 2019). Sa strane Narodne radikalne stranke nazočili su lokalni stranački čelnik Đorđe Pendžić, subotički gradonačelnik Dragoslav Đorđević, a govorili su još i dr. Vladislav Manojlović te dr. Adolf Klein. Gradonačelnik Đorđević je istaknuo da su radikali drage volje prihvatili poziv na izbornu suradnju koju im je ponudio OMP, jer su tako „savez sklopile dvije najjače subotičke političke stranke“. Dodao je kako „žele da nacionalne manjine, a napose naša braća Mađari, u ovoj državi ne požele vraćanje u prošlost“, da nemaju razloga požaliti se ni na što, ali i da ne traže nemoguće.

Ödön Nagy je u svom govoru istaknuo da među Mađarima postoji oporba i disidenti, ali „njihovi ciljevi nisu naši ciljevi“. Kazao je da se njegova stranka bori za manjinska prava, ali da od oporbenih Mađara ne dobivaju ni najmanju potporu. Naglasio je da se nesklapanjem izbornog saveza OMP nije „utopio“ u Radikalnu stranku. Ovaj izborni blok je na izborima održanima 23. siječnja 1927. polučio uspjeh. U Subotici je od ukupno 11 731 predanih glasačkih listića, koalicija radikala i Mađarske stranke dobila 5863 glasova i pet mandata. Tako je mandat u pokrajinskoj skupštini dobio Ödön Nagy kao četvrti kandidat na zajedničkoj listi. Druga po broju glasova bila je Hrvatska seljačka stranka s 3026 glasova i tri osvojena mandata, a Ujedinjena opozicija je dobila 2842 glasa i dva mandata. Mađarski kandidat iz redova oporbe nije uspio osvojiti mandat. *Hírlap* je i nakon izbora nastavio polemiku s Lukom Pleskovićem. U broju od 25. siječnja naveo je da je kandidat „Pleskovićeve stranke“ ostao bez mandata, pa su tako oni subotički Mađari koji su glasovali za oporbu „svojom pogrešnom politikom učinili jedino uslugu stranci Blaška Rajića i demokratima, jer su jedino oni osvojili mandate“. Glasilo OMP-a je naposljetku 26. siječnja u analizi izbora pod naslovom „Koliko Mađara je glasovalo s Pleskovićima na subotičkim izborima? (*Hány magyar szavazott Pleszkovicsékkal a szubotikai választásokon?*)“ željelo razjasniti da su „oporbeni Mađari“ pogriješili kada su glasovali protiv mađarske stranke i liste s radikalima. Autor nagada koliko li su od ukupno dobivenih 2842 glasova dobili „Pleskovićeve“ i bez ikakvih dokaza „zaključuje“ da im je pripalo „192 glasa“. Dakako, to pripisuje „kazni“ od strane birača zato što su narušili jedinstvo Mađarske stranke.

Umjesto zaključka

Već stotinjak godina smo svjedoci da se tijekom osamstoljetne hrvatsko-ugarske državne zajednice svaka suradnja i lojalnost zajedničkoj državi smatrala „izdajom“, a svi koji su obnašali državne dužnosti nazivaju se „odnarođenim“ Hrvatima, Šokcima, Bunjevcima itd. Ova tendencija uočljiva je i u Bačkoj, Banatu i Baranji u pogledu južnih Slavena koji su nakon raspada monarhije u kulturnom ili nacionalnom pogledu ostali bliski Mađarima. Slučaj Luke Pleskovića zorno je svjedočanstvo ove pojave. Ovaj Bunjevac, mađarski veliki župan i vladin povjerenik, skupštinski zastupnik Kraljevine SHS, poznati subotički odvjetnik, ostao je skoro sasvim zaboravljen. Samo ga se ponekad spominje kao mađarski nastrojenog Bunjevca. Međutim, svojim životom je potvrdio da je bio lojalan građanin, kako Ugarske, tako i Kraljevine SHS, u sklopu Ugarske se zauzima za nacionalna prava Bunjevaca i Srba, u jugoslavenskoj državi za prava Mađara. Jedan je od prvih zagovornika autonomije Vojvodine unutar južnoslavenske države. Iako se čini da je on promađarski orijentirani Bunjevac, ipak o njegovu političkom i vjerskom svjetonazoru svakako svjedoči i činjenica da je Mađarima ne osobito sklon subotički župnik Blaško Rajić upravo Luku Pleskovića opunomoćio da ga zastupa u sudskom sporu protiv gradonačelnika dr. Károlya Bíróa. Jamačno su dr. Plesković i gradonačelnik politički stajali na različitim stranama, ali vjerojatno nije to bio glavni razlog što je imao župnikovo povjerenje. Župnik je tužio gradonačelnika zbog uvrede i povrede časti i dostojanstva. Spor je vođen u Subotici 1914. godine, a o njemu je pisao i segedinski dnevnik *Délmagyarország* u broju od 21. veljače 1914. Iz sudskog izvješća se saznaje da je toga dana održano drugo ročište, da je gradonačelnik dr. Bíró priznao da je dao spornu izjavu, koja se odnosila na počinitelje radnje koju on ne odobrava. Tužitelj vlč. Blaško Rajić (tadašnje mađarske novine mu ime pišu u obliku Raich Balázs) je u svezi pokušaja sudca da ih pomiri, izjavio da je voljan prihvatiti tuženikovu ispriku, ukoliko plati troškove postupka i ispuni još jedan njegov zahtjev, koji mu može priopćiti „samo u četiri oka“. Međutim, gradonačelnik je izjavio da ne želi zamoliti oprost, nego moli održavanje ročišta. Tijekom rasprave su svjedoci dali svoje iskaze, pročitani su i župnikovi napisi iz „subotičkih bunjevačkih novina“, u svezi kojih je „župnikov odvjetnik dr. Luka Plesković“ rekao da je tumač pogrešno preveo pročitane tekstove. Zato je zatražio stručan ovjereni prijevod župnikovih tekstova objavljenih u *Nevenu* i *Narodnim novinama*. No, sud je odbio taj prijedlog držeći da se time želi odugovlačiti postupak. Odvjetnik Plesković je uložio žalbu na ovu sudsku odluku smatrajući da netočan prijevod uzrokuje nesporazum. Zatim je pročitani dio članka iz *Nevena* od 18. listopada 1913. u kojemu župnik navodi kako „niti jedan pošten katolik ne može podupirati gradonačelnika“ (Patyi 2021). U nastavku ročišta je odvjetnik Plesković vodio polemiku oko spornoga prijevoda, te je na kraju zaključeno da bi umjesto riječi „pošten“ točnija oznaka bila „dobar“. Sud je međutim odbio tužbeni zahtjev, čime je spor okončan.

Literatura

- Antunović, Ivan. 1881. *Rasprava o podunavskih i potiskih Bunjevcih i Šokcih*. Beč.
- A. Sajti, Enikő. 1991. A jugoszláviai Magyar Párt megalakulása és részvétele az 1925-ös választásokon. U: *Nemzettudat, jugoszlávizmus, magyarság*. Szeged.
- A. Sajti, Enikő. 1997. A jugoszláviai magyarok politikai szervezkedésének lehetőségei és korlátai (1918-1941). *Regio. Kisebbségi Szemle*. 2: 3-30.
- Berkity, György. 1839. *Népismertetés*. Tudománytár. 1839. VI.
- Bori, Imre. 1998. *A jugoszláviai magyar irodalom története 1918-1945*. Újvidék.
- Csorba, Béla. „... szalmaszálon bukácsol a sorsunk...” A vajdasági magyarok és az 1923-as választások http://www.vmtt.org.rs/mtn2013/434_447_Csorba_A.pdf
- Csuka, János. A Délvidéki magyarság története 1918-1941. Püski kiadó. Budapest 1995. http://adattar.vmmi.org/fejezetek/1998/09_1924.pdf
- Dudás, Gyula. 1904. *A bunyevácok története. a Bács-Bodrog Vármegye Történeti Társulat Évkönyve*. XX. évf. I. füzet. Zombor. 115-119.
- Evetovits, János. 1903. *Részletek Bács múltjából a XVII. és XVIII. századból. Bács-Bodrog Vármegye Története Társ. Évk. XIX. évf. I. füzet*. Zombor.
- Holjevac, Željko. 2009. Ličko-krbavska županija u identitetu Like. U: Holjevac, Željko (ur.). *Identitet Like: korijeni i razvitak*. Zagreb-Gospic: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. 427-465.
- Hornyik, Miklós. 1985. *A Dél-Bácska története (1920-1929)*. Újvidék.
- Ivić, Aleksa. Iz prošlosti Bunjevaca. *Književni Sever*. 1. travnja 1927., 102-103.
- Dr. Kerégyártó, Imréné. Nemzetiségek Érden: rácok és németek. https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Erden/pages/015_nemzetisegek_erden.htm.
- Kolozsi, Tibor. 1979. *A szabadkai sajtó 1919-1945*. Újvidék. 95-108.
- Kunt G. – L. Balogh B. – Schmidt A. (ured.) 2018. *Trianon arcai: Naplók, visszaemlékezések, levelek*. Budapest: Libri Kiadó. 272-291.
- Lebl, Arpad. 1979. (Löbl Árpád) *Gradanske partije u Vojvodini 1887-1918*, Novi Sad.
- Lőrinc, Péter. 1976. *Bácskai polgári elmélet (1880-1920)*, Szabadka.
- Mačković, Stevan. 2020. Osvrt na demografsko-povijesne okolnosti u odnosu na bunjevačke Hrvate (1918-1941.) u Subotici. U: Mario Bara, Filip Galović i Lucija Mihaljević (ur.). *Etnokulturni identitet Hrvata u Vojvodini: povijesni i suvremeni procesi*. Zbornik radova sa Znanstveno-stručnoga skupa održanoga u Zagrebu i Subotici od 9. do 11. listopada 2019. Zagreb: Hrvatsko katoličko sveučilište. 253-275.
- Meznerich, Jenő. 1938. *A bunyevácok*. Budapest: Tanulmány.
- Milenković, Toma. 1970. Adalékok a szerb-bunyevác Agitációs Bizottságnak a nemzeti kérdésre vonatkozó álláspontjához. U: Gábor, Sándorné. *A magyarországi Tanácsköztársaság 50. (ötvenedik) évfordulója*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 144-165.

- Milić, Ivo. 1927. O bačkim Bunjevcima. *Književni Sever*. 1. travnja, 97.
- Németh, Ferenc. 2019. A magyar vasutasok dicsősége, ezeknek a szomorú időknek legnagyobb fényessége. Válasz a represszióra: A délvidéki vasutassztrájk (1919). *Bácsország*, 1: 2-8.
- Németh, Ferenc. 1992. Egy régi lap törzsgárdájáról. A becskerekai Torontálról indulásának 120., napilappá alakításának 100. évfordulója kapcsán. *Magyar Szó*, 7., 14. i 21. o. Ujijka. Németh, Ferenc. 2004. *A nagybecskerekai sajtó története (1849-1918)*. Újvidék. 27-45.
- Patyi, Szilárd. A békés együttélésért <https://vajdasagihelyorseg.org.rs/tortenelem/patyi-szilard-a-bekes-egyuttelesert/>.
- Patyi, Szilárd. Üdvözlünk, mint egy demokratikus szabad állam küldötteit“. *Magyar Szó*. 22. III. 2020. <https://www.magjarszo.rs/hu/4253/hetvege>.
- Patyi, Szilárd. A plébános és a polgármester pere. *Magyar Szó*, 26. veljače 2021. https://www.magjarszo.rs/hu/4548/vajdasag_szabadka/236953/A-pl%C3%A9b%C3%A1nos-%C3%A9s-a-polg%C3%A1rmester-pere-Szabadka-Szabadkai-Hist%C3%B3ri%C3%A1k-politikus.htm.
- Patyi, Szilárd. Vádak pergőtüzében Patyi Szilárd | Vádak pergőtüzében – Vajdasági Előretolt Helyőrség (vajdasagihelyorseg.org.rs).
- Sadik, Ugljen. 1892. Odakle je došlo ime „Šokac“?. *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*. Sarajevo.
- Szárics, Jenő. 1842. A bunyevácok. *Regelő*. Pest: Pesti Divatlap. 79-82.
- Szeli, István. 1969. *Utak egymás felé*. Újvidék.
- Skenderović, Robert. 2006. Bunjevačko-šokačka stranka 1920. – 1926. *Časopis za suvremenu povijest*. Zagreb. 3: 717-1174.
- Sofrić, Pavle. 1903. *Poznavanje Badnje večeri i Božića u Sentandreji*. Niš.
- Takács, Sándor. 1934. Magyar küzdelmek. I-II. Révai Irodalmi Intézet. Budapest. <https://mek.oszk.hu/08600/08663/08663.htm#1>.
- Urosevics, Daniló. 1969. *A magyarországi délszlávok története*. [Povijest južnih Slavena u Mađarskoj]. Budapest: Hazafias Népfront Országos Tanácsa – Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége.

Novine

- Hírlap* VII. évfolyam, Subotica, srijeda, 12. siječnja 1927., br. 7.
- A Magyar Párt memorandumja a magyar kisebbség választójoga ügyében. *Délbácska*, 1922. október 29.
- A vajdasági nacionalisták a magyar és a német kisebbségek szervezkedése ellen. *Vajdaság*, 1923. január 10.
- Általános sztrájk a megszállott Délvidéken. Szeged, febr. 21. *Budapesti Hírlap* 22. II. 1919.

Summary

Government Commissioner and Grand Prefect of Subotica Luka Plesković and the National Hungarian Party (Országos magyar párt) – Bunjevci from Bačka and Hungarians (1918 – 1927)

At the time of the collapse of the Austro-Hungarian Monarchy, national tendencies were very prominent, especially among the South Slavic nations. They largely accepted the newly created Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. At the time Bunjevci also appeared as political factors, mostly siding with Serbs. Before the collapse of the Dual Monarchy and the Serbian occupation of Hungary, most of Bunjevci were in favour of the creation of a Yugoslav state. Sloboda (Freedom) newspaper from Novi Sad (first published on 2nd November 1918) as a body of the Serbian-Bunjevac Agitation Committee in the Social Democratic Party of Hungary clearly testifies this (Milenković 1970: 151). That newspaper promoted the right of the people to self-determination and referring to the Novi Sad Assembly.

However, with the creation of the Kingdom of SCS, there was a division within the Bunjevci ethnic corps into those who remained liable to Croats or Serbs, while part of them remained loyal to the Hungarians. In this paper, we deal with the attitude of the Bunjevci towards the turmoil of the parties in Bačka, especially in connection with the establishment of the Hungarian Party (Magyar Párt) in 1922.

Keywords: the Kingdom of SCS, Bunjevci and Šokci, Hungarian Party, Bunjevci-Šokci Party